

Zaradność ekonomiczna – próba definicji i modelowanie

Marek Kośny

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**II Kongres Statystyki Polskiej
Warszawa, 10 lipca 2018 roku**

Zarys problematyki

- ▶ Różne aspekty funkcjonowania w obszarze ekonomii są zazwyczaj analizowane oddzielnie – praca, dochody, zamożność. Są one jednak ze sobą ściśle związane.
- ▶ W potocznym języku funkcjonuje pojęcie „zaradności”, które pojmowane jest jako umiejętność radzenia sobie w życiu, skutkująca dobrym statusem materialnym, dobrą pracą itp.
- ▶ Intuicyjnie jesteśmy w stanie rozróżnić pomiędzy osobami zaradnymi a nie-zaradnymi. Brak jednak narzędzi, które umożliwiłyby to w sposób formalny.
- ▶ Opis kategorii zaradności obejmować musi dwa aspekty: identyfikację czynników, które na nią wpływają oraz jej konsekwencji.
- ▶ Zaradność ekonomiczna – próba definicji

Cel analizy

- ▶ Definicja pojęcia zaradności ekonomicznej
- ▶ Propozycja sposobu modelowania
- ▶ Ocena wpływu wybranych czynników na zaradność ekonomiczną

Przegląd literatury

- ▶ Zaradność nie była dotychczas analizowana w sensie *stricte* ekonomicznym. W literaturze pojęcie to odnoszone jest do:
 - ▶ Zaradności osobistej (*personal resourcefulness*; umiejętność zabezpieczenie swoich potrzeb bytowych) oraz społecznej (*social resourcefulness*; umiejętność uzyskiwania pomocy w tym zakresie) m.in. dzieci, osób starszych lub osób chorych (por. Zauszniewski, Bekhet 2011).
 - ▶ Zaradności wyuczonej (*learned resourcefulness*; umiejętność kontrolowania i samoograniczania np. emocji), która umożliwia sprawne realizowanie założonych działań (por. Cilliers, Coetzee 2003, Rosenbaum 1990).

Przegląd literatury

- ▶ Przedsiębiorczości (entrepreneurial resourcefulness), czyli umiejętności identyfikacji okazji oraz ich wykorzystania (por. Robinson i in. 1991).
- ▶ Prężności osobowej (*resilience*), która jest siłą do przewycięzania ograniczeń narzuconych przez życie. Koncepcja *resilience* koncentruje się na wyjaśnianiu fenomenu, jakim jest dobre funkcjonowanie niektórych jednostek mimo niekorzystnych warunków życia, przeciwności losu i/lub zdarzeń traumatycznych (por. Rutter 1987)

Przegląd literatury – konsekwencje zaradności

- ▶ Wykonywana praca – jej adekwatność do wykształcenia (np. problemy *overeducation* czy *underemployment* – por. McGuinness 2006, Wilkins 2007), osiągnięcia zawodowe (por. Heckman i in. 2006)
- ▶ Dochód – umiejętność zagwarantowania dochodów o odpowiedniej wysokości (por. Kot i in. 1999), ale też stabilności (por. Kośny 2013).
- ▶ Stan posiadania, zamożność, majątek – umiejętność zgromadzenia i odpowiedniego gospodarowania nim (por. Ameriks i in. 2003, Keister 2003).

Przegląd literatury – uwarunkowania zaradności

- ▶ Czynniki osobowości (tzw. Wielka Piątka – por. Costa i McCrae 1992, Sorokowska i in. 2014).
- ▶ Deklarowane wartości (por. Bengtson i in. 2002).
- ▶ Subiektywna percepcja własnej wartości (por. Bengtson i in. 2002).
- ▶ Relacje rodzinne i obecność rodziców w życiu dziecka – brak ojca lub matki, migracje, zaangażowanie rodziców w wychowanie dziecka (por. Keister 2004, Furstenberg i Kiernan 2001).

Definicja zaradności

- ▶ Ekonomiczny wymiar zaradności
- ▶ Osoba zaradna ekonomicznie posiada:
 - ▶ dobrą, odpowiadającą jej pracę,
 - ▶ stabilne źródło dochodu,
 - ▶ odpowiednio wysoki stan posiadania, status materialny,
 - ▶ oszczędności.
- ▶ Ocena na podstawie odczuć subiektywnych lub miar zobiektywizowanych.

Metody analizy

- ▶ Zaradność jest cechą nieobserwowalną bezpośrednio. Dlatego do analizy wykorzystane zostanie modelowanie strukturalne, gdzie zmienną nieobserwowalną będzie zaradność (por. Arbuckle 2011, Januszewski 2011, Barrett 2007).
- ▶ Zastosowano podejście mieszane – uwzględniają zarówno wskaźniki efektowe (*effect indicators, reflective indicators*) oraz wskaźniki przyczynowe (*cause indicators, formative indicators*).
- ▶ Ocena dopasowania modelu – na podstawie:
 - ▶ Testu Steigera-Linda – *Root Mean Square Error of Approximation* (RMSEA, pierwiastek średniokwadratowego błędu przybliżenia): modele dobrze dopasowane – poniżej 0,05 (Browne, Cudeck 1993),
 - ▶ χ^2/df (miara rozbieżności między obserwowaną macierzą kowariancji a implikowaną przez model w przeliczeniu na liczbę stopni swobody modelu): modele dobrze dopasowane – poniżej 2 (Byrne 1989).
- ▶ Zaradność ekonomiczna – próba definicji

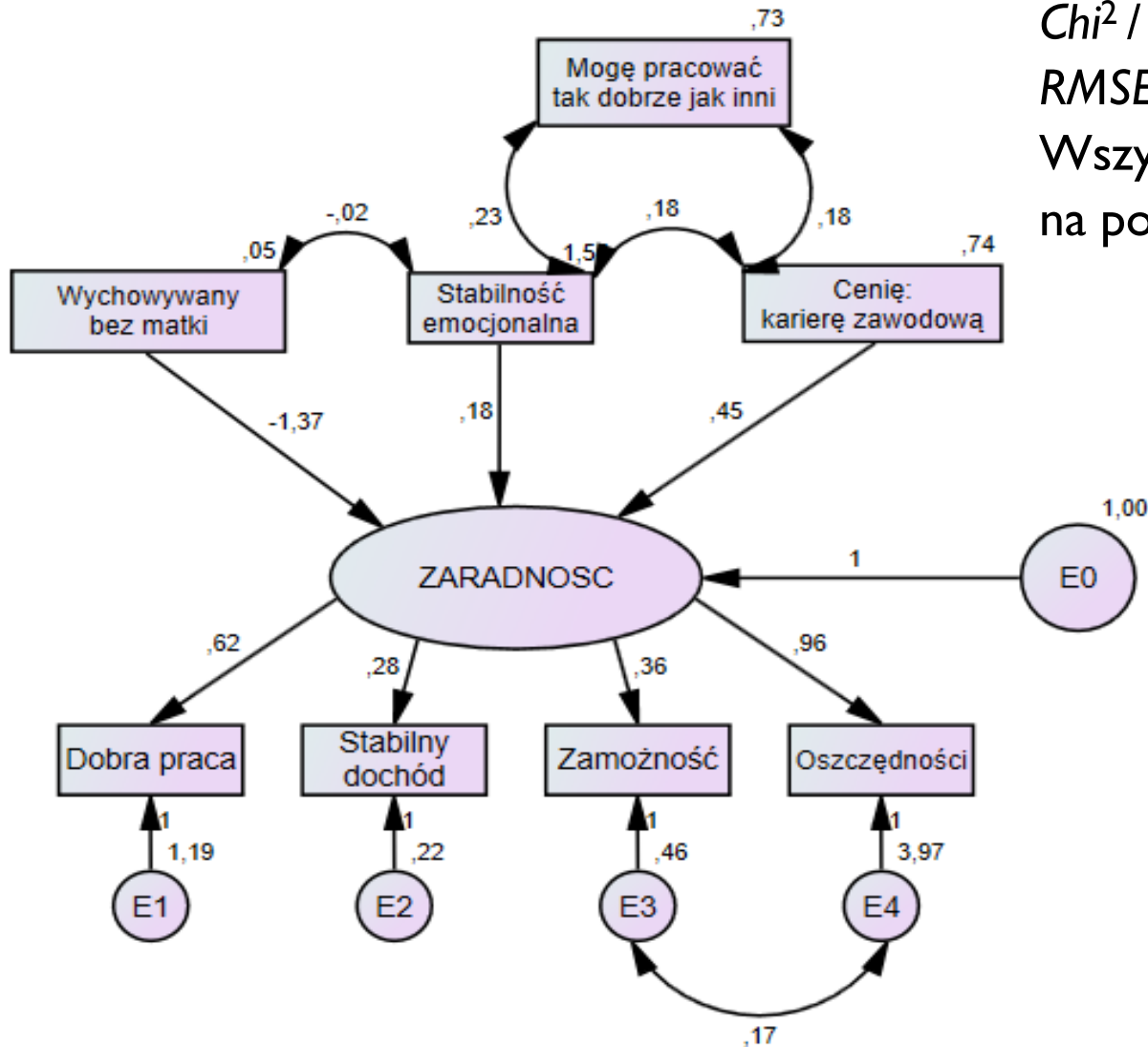
Źródło danych

- ▶ Brak odpowiednich danych dla Polski, umożliwiających jednoczesną ocenę dzieci i rodziców (por. SOEP, PSID)
- ▶ Dedykowane badanie
- ▶ Sześć kohort uczestników (ok. 300 osób każda)
 - ▶ Trzy kohorty „dzieci” w wieku: 25-31, 32-38, 39-45
Grupa „dzieci” – z wyższym wykształceniem
 - ▶ Trzy kohorty „rodziców”
- ▶ Losowanie oparte na systemie TERYT
- ▶ Kontrolowany udział dorosłych dzieci mieszkających wspólnie z rodzicami (ok. 17%)
- ▶ Badanie metodą CAPI
- ▶ Zaradność ekonomiczna – próba definicji

Wyniki dla pokolenia „dzieci”

- ▶ Kluczowe znaczenie czynnika neurotyczność (stabilność emocjonalna), mniejsze ekstrawersji i otwartość na doświadczenie, zupełnie nieistotne ugodowości i sumienności.
- ▶ Najbardziej istotna z deklarowanych wartości, które ludzie cenią w życiu: Kariera zawodowa (osiągnięcie sukcesu w pracy zawodowej). Duże znaczenie etycznego, prawego postępowania oraz atrakcyjnego wyglądu. Nieistotne: przyjaźń, życie rodzinne, posiadanie majątku.
- ▶ Subiektywna percepcja własnej wartości – najważniejszy wymiar: Jestem w stanie robić różne rzeczy tak samo dobrze, jak większość innych ludzi (wpływ pośredni). Ale także ogólnego zadowolenia z siebie.
- ▶ Kluczowa rola matki, mniej istotna ojca. Dodatni, ale mniej istotny, wpływ pracy matki.
- ▶ Zaradność ekonomiczna – próba definicji

Wyniki dla pokolenia „dzieci”

$\chi^2 / dl = 0,597$

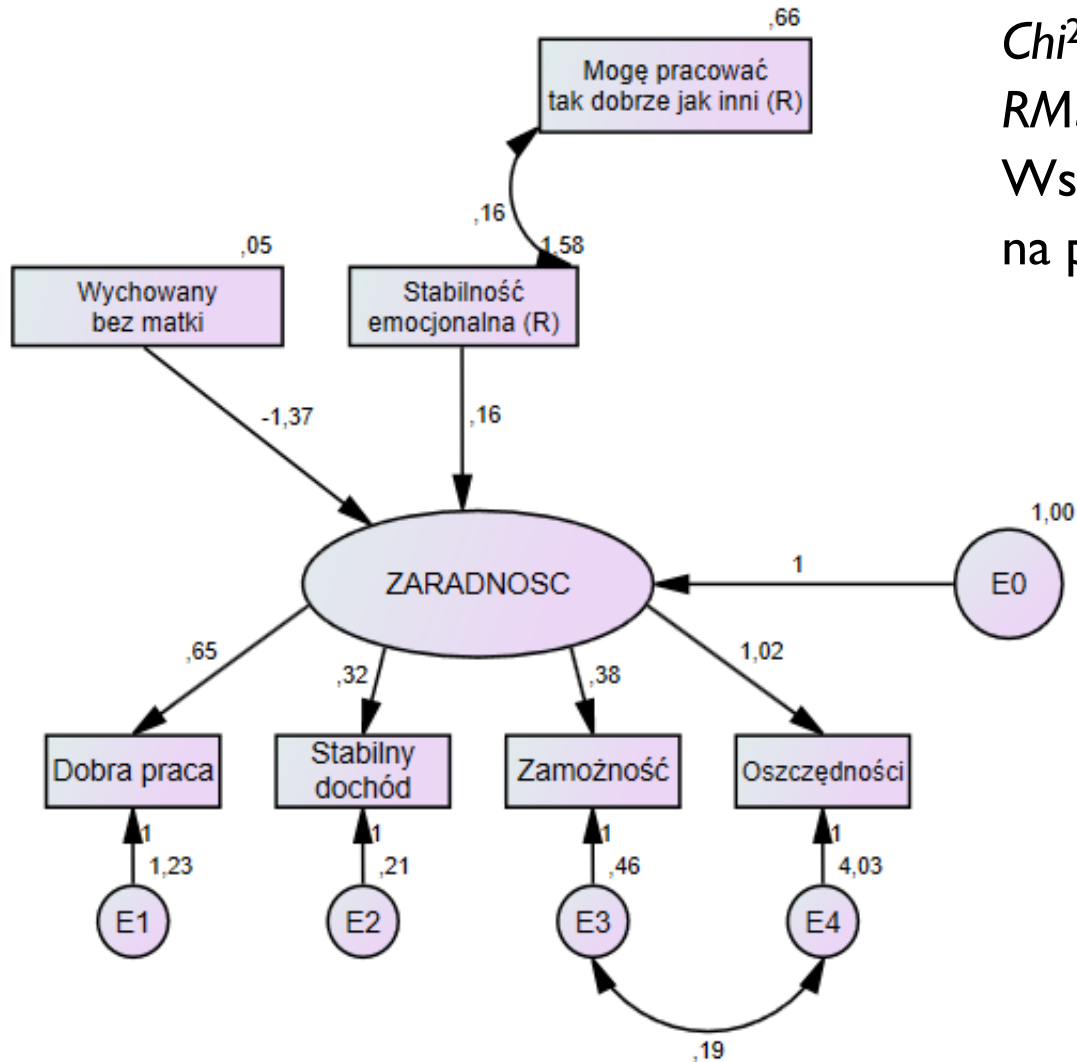
RMSEA = 0,000

Wszystkie parametry istotne na poziomie $p < 0,02$

Zależności międzypokoleniowe

- ▶ Model uwzględniający wpływ cech rodziców oraz ich zachowań na zaradność ich dzieci.
- ▶ Podobnie jak w modelu dotyczącym tylko pokolenia dzieci, kluczowe znaczenie neurotyczności (stabilności emocjonalnej) oraz postrzegania siebie jako kogoś, kto jest w stanie robić różne rzeczy tak samo dobrze, jak większość innych ludzi.
- ▶ W tym modelu istotne przestają być deklarowane wartości, w tym także deklaracje odnośnie do ważności kariery zawodowej.
- ▶ Może to sugerować, że istotne elementy są w pewnym stopniu dziedziczne.

Zależności międzypokoleniowe

$Chi^2 / dl = 0,461$

$RMSEA = 0,000$

Wszystkie parametry istotne
na poziomie $p < 0,01$

Wnioski

- ▶ Podjęta próba zdefiniowania pojęcia zaradności ekonomicznej wskazuje na możliwość identyfikacji pewnego zbioru cech kluczowych dla „efektywności” funkcjonowania na rynku.
- ▶ Istotnymi czynnikami, kształtującymi zaradność ekonomiczną są nie tylko aspekty wprost odnoszące się do wymiaru ekonomicznego. Bardzo istotne wydają się czynniki wpływające na pewność siebie i brak poczucia „bycia gorszym”.
- ▶ Znaczenie poszczególnych zmiennych zmienia się nieznacznie wraz z wiekiem respondentów (kohortą, do której należą). Postać modelu i zestaw istotnych zmiennych pozostają jednak stałe.

Dziękuję za uwagę!

Deklarowane wartości

Rzecz, którą cenię w życiu jest:

1. Komfort finansowy
2. Szacunek i uznanie ze strony innych ludzi
3. Przyjaźń
4. Życie rodzinne
5. Przygody, nowe wyzwania, dalekie podróże
6. Atrakcyjny wygląd (uznanie innych dla mojego wyglądu)
7. Etyczne, prawe postępowanie
8. Posiadanie majątku
9. Kariera zawodowa (osiągnięcie sukcesu w pracy zawodowej)

Obecność rodziców

1. Czy w okresie Pana/Pani dzieciństwa obydwój rodzice byli stale obecni w Pana/Pani życiu?

Nie, wychowywałem się bez matki (co najmniej od 5 r.ż.)

2. Czy w okresie Pana/Pani dzieciństwa obydwój rodzice byli stale obecni w Pana/Pani życiu?

Nie, wychowywałem się bez obojga rodziców (co najmniej od 5 r.ż.)

3. Czy w okresie Pana/Pani dzieciństwa obydwój rodzice byli stale obecni w Pana/Pani życiu?

Tak, ale wychowaniem zajmował się wyłącznie ojciec

Poczucie własnej wartości

1. Czuję, że mam dużo dobrych cech
2. Jestem w stanie robić różne rzeczy tak samo dobrze, jak większość innych ludzi
3. Czuję, że nie mam zbyt wielu powodów do dumy
4. Ogólnie, jestem z siebie zadowolony

Literatura

- ▶ Ameriks J., Caplin A., Leahy J. (2003). Wealth Accumulation and the Propensity to Plan, *The Quarterly Journal of Economics*, 118(3), 1007–1047.
- ▶ Arbuckle J. L. (2011). *IBM SPSS Amos 20 User's Guide*. IBM: Amos Development Corporation.
- ▶ Bengtson V.L., Biblarz T.J., Roberts R.E.L. (2002). *How Families Sill Matter. A Longitudianl Study of Youth in Two Generations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ▶ Cilliers F., Coetzee S.C. (2003). The Theoretical-Empirical Fit Between Three Psychological Wellness Constructs: Sense of Coherence, Learned Resourcefulness and Self-Actualisation, *South African Journal of Labour Relations*, Autumn, 4-24.
- ▶ Costa P. T. Jr., McCrae R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEOFFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- ▶ Furstenberg F.F., Kiernan K.E. (2001). Delayed Parental Divorce: How Much Do Children Benefit?, *Journal of Marriage and Family*, 63, 446-457.
- ▶ Heckman J.J., Stixrud J., Urzua S. (2006). *The Effects of Cognitive and Noncognitive Abilities on Labor Market Outcomes and Social Behavior*, NBER Working Paper 12006
- ▶ Januszewski A., (2011). Modele równań strukturalnych w metodologii badań psychologicznych. Problematyka przyczynowości w modelach strukturalnych i dopuszczalność modeli, w: O. Gorbaniuk, B. Kostrubiec-Wojtachnio, D. Musiał, M. Wiechetek, A. Błachnio, A. Przepiórka (red.), *Studia z Psychologii w KUL*, tom 17, Lublin: Wydawnictwo KUL, 213-245.
- ▶ Keister L.A. (2003). Religion and Wealth: The Role of Religious Affiliation and Participation in Early Adult Asset Accumulation, *Social Forces*, 82(1), 175–207.
- ▶ Keister L.A. (2004). Race, Family Structure, and Wealth: The Effect of Childhood Family on Adult Asset Ownership, *Sociological Perspectives*, 47(2), 161-187.
- ▶ Kośny M. (2013). *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin*. Wrocław: Wydawnictwo UE we Wrocławiu.
- ▶ Kot S.M. (red.) (1999). *Analiza ekonometryczna kształtowania się płac w Polsce w okresie transformacji*, Warszawa: PWN.
- ▶ McGuinness S. (2006). Overeducation in the Labour Market, *Journal of Economic Surveys*, 20(3).
- ▶ Robinson P.B., Stimpson D.V., Huefner J.C., Hunt H.K. (1991). An attitude approach to the prediction of entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 15(4), 13 – 30.
- ▶ Rosenbaum, M. (1990). *Learned resourcefulness: on coping skills, self-control and adaptive behavior*. New York: Springer.
- ▶ Rutter M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *Amer J Orthopsychiat*. 57(3), 316–331.
- ▶ Sorokowska, A., Słowińska A., Zbieg A., Sorokowski, P. (2014). Polska adaptacja testu Ten Item Personality Inventory (TIPI) – TIPI-PL – wersja standardowa i internetowa. Wrocław: WrocLab.
- ▶ Wilkins R. (2007). The consequences of under-employment for the under-employed. *Journal of Industrial Relations*, 49(2), 247-75.
- ▶ Zauszniewski J.A., Bekhet A.K. (2011). Measuring Use of Resourcefulness Skills: Psychometric Testing of a New Scale, *ISRN Nursing*, 787363.